
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

BÁBUK, IGAZI BÁBUK

Jódal Rózsa: *Gömbalakók*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Századunk irodalma kikezdte, majd végképp lerombolta a szigorú műfaji követelmények rendszerét, s a tájékozott olvasók körében ma már talán senkire sem hat zavarólag, ha egy-egy alkotás megannyi dichotóm elem felhasználásáról tanúskodik. A szabadságot áhító tehetőség bátran túllép a standard szabályokon, s olyan összetett szerkezeteket hoz létre, melyek hite szerint tartós érvénnyel örökíthetik meg elképzeléseit. Épp ezért a kritikus műfajmeghatározás obligát művelete fölöslegessé is vált, s valójában csak akkor lehet szerepe és értelme, ha a műfajbeli „újítás” jelzetei messzemenően összefüggnek az írói kudarc tényeivel. Mint a *Gömbalakók* esetében is.

Jódal Rózsa a Forum Könyvkiadó 1986. évi regénypályázatán vett részt kéziratával, amely aztán regényként is látott napvilágot nemrég. Néhány oldal elolvasása után azonban nyilvánvalóvá válik, hogy szó sincs itt regényről. Amikor az expozícióban Ádámmal, majdani gömbalakóval ismerkedünk, amint az anyaméhben indulatosan önnön helyzetéről elmélkedik, még arra gondolunk, hogy talán egy újabb irodalmi óriáscsecsemő megszületésének leszünk majd tanúi, ám kisvártatva kiderül, hogy a szöveg korántsem dadaista-szürrealista koordinátákban bontakozik ki, ellenkezőleg, a legbanálisabb köznapiságot veszi célba. S nem is akárhogyan. Alighogy Ádám elhallgat, anyja szólal meg, s fájdalmaival mit sem törődve, kiselőadást tart a szülés szakaszairól, majd érzелgős tirádába fojtva mondandóját, dr. Gálnak adja át a szót, aki szakszerűen elmagyarázza magának, hogy az éppen világra jött csecsemő immunitáshiányban szenved, s ha nem izolálták volna másodpercekkel a szülés után, már nem élne.

Csak nem ezt a szerkesztési elvet és módszert követi az egész szöveg, merül föl az emberben a gyanú, amely később, sajnos, be is igazolódik. Egymással szervesen össze nem függő monológok és dialógusok sorozata alkotja ugyanis a *Gömbalakókat*, s ez nem csupán regényszerűségét teszi kérdésessé, hanem egyúttal hitelét is eleve lerontja.

Mauriac *Az éjszaka vége* című regényéről szóló, sokszor idézett ta-

nulmányában fejtegeti Sartre, hogy amennyiben az írói nézőpont az „isteni mindentudás” ismérveit mutatja föl, az olvasó ideje menthetetlenül visszaárad, hiszen ilyenkor „nem létezik más, csak én magam, én, aki olvasok, én, akinek megvan a maga tartama — szemben a mozdulatlan könyvvel”. Ez történik velünk nem egy „klasszikus” építkezésű regény olvasásakor, melyeknek szerzője nem tud mértéket tartani az események magyarázása vagy a lélektani elemzés terén, s hatványozottan ez történik, ha mint a *Gömbök* esetében, monológtorlaszokon kell átvergődnünk. Jódal Rózsa állandóan azonosulni próbál hőseivel, pontosan tudni véli, mi játszódik le tudatukban, a közhelyeknél azonban nem jut tovább, mert nem egyénített, öntörvényűen változó, hanem lehatárolt, kijelölt pályán mozgó figurákat vonultat föl, melyeknek funkciója nem más, mint hogy az emberi elidegenülés folyamatát illusztrálják. Az orvos beteges becsvágytól sarkallt szörnyeteg, az anya vérbajos eleinek átkától senyvedő, alkoholizáló hisztérika, az apa a korlátolt, önző racionalitás megtestesítője, nagyobbik lányuk akadályt nem ismerő, szeretetlen törtető stb. Ügyszólván mindegyikük a biológiai determinizmus hálójában vergődik, s így nem kell csodálnunk, hogy példának okáért Gál doktor számára az alapvető létkérdést a prosztatagyulladás, a „jól kifejlődött aranyér”, a szokványos kései szerelem vagy éppen felesége „súlyos tőgye” jelenti, melytől mégsem szabadulhat. S ezek az aprócska naturalista bábuk, melyeknek üres, sivár, egydimenziójú belvilágát szemléljük mindvégig, csak arra való, hogy korunk Nyilas Misijeként Fodor Ádám végül visszakívánkozhatson az általa lázadón szétvert gömbbe, illetve hogy felfedezze a keserű csodát: minden emberen „ott a testüket éppen csak körülvevő, őket mégis magába záró gömb!” Istenem, eddigelé is tudtuk, hogy a lelkeket elválasztó távolság szinte határtalan, hisz „köztünk a roppant, jeges úr lakik” De mi van akkor, ha lélekről szó sincs?

A szöveg kedvezőtlen hatását csak növeli, ha egyáltalán növelheti, Jódal Rózsa stílusa. Minthogy a monológtorlasz szerkesztés kizárja a higgadt elbeszélés lehetőségét, egyfajta túlfeszített „dramatizálás” válik itt uralkodóvá. Tömondatok pattognak, indulatkitörések sorjáznak, érzélgős följajdulások váltják egymást, s mintha mindez nem volna elég, lépten-nyomon ritkítottan szedett szavak, szintagmák bukkannak föl, melyekkel Jódal Rózsa félreérthetetlenül szeretne tenni egy-egy érzelmi vagy gondolati impulzust. Ebbéli igyekezetében többször a tényleges dramatizálásig is elmegy. A párbeszédelő részeket kurzivált szerzői kommentárokkal fűszerezi: egyrészt leírja a „színen” levő hősök mozdulatait, gesztusait, másrészt mindazokat az eseményeket, melyek a szó-párbaj alatt a helyszínen megtörténnének.

A lírai és az epikai költészet eszköztárából nem merít. Pedig megtehetette volna. Szövege, mely nem azért gyenge, mert *nem regény*, hanem mert *nem irodalom* — azt is elbírná.

UTASI Csaba